
ПРО РОЛЬ ПЕРЕКЛАДІВ ЛУ СІНЯ У ВИВЧЕННІ ТА ВИДАННІ ТВОРІВ ВАСИЛЯ ЄРОШЕНКА В СРСР ТА НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ (ДО 125-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ В. Я. ЄРОШЕНКА)¹

Ю. В. Патлань

Лише в останні роки розпочато наукове вивчення життя та творчості письменника-символіста Василя Єрошенка (31.12.1890 ст. ст. – 24.12.1952). Три прижиттєві збірки його текстів було видано у Токіо японською мовою і одну – у Шанхаї мовою есперанто.

У СРСР збірки творів В. Я. Єрошенка виходили тричі: у Белгороді, у Москві, обидві російською мовою, у Києві, українською [Єрошенко 1962; Єрошенко 1977; Єрошенко 1969]. У більшості публікацій у пресі, газетах, журналах та окремими брошурами у 1980-х – 1990-х роках були використані тексти з названих книжкових видань. Ці тексти природно стали еталонними й масово тиражувалися. Після 2000 року збірки творів Єрошенка теж з'являлися тричі: у Києві українською мовою [Єрошенко 2004–2006] та двічі російською – у Старому Осколі та Белгороді [Человек мира 2010; Єрошенко 2014]. Склалося так, що спочатку за основу при виданні творів В. Я. Єрошенка брали не оригінали його творів японською мовою, а переклади, виконані китайською Лу Сінем. Видання, підготовлені в останні роки у Росії, містять нові переклади з китайської мови російською, виконані, як і півстоліття тому, не з оригіналів, а з перекладів Лу Сіня.

Отже, потужна традиція вивчення й перекладу творів Єрошенка не японістами, а китаїстами, яка склалася в СРСР з кінця 1930-х – 1940-х років, триває й досі, не поступаючись позиціями.

Так, основою для нових видань 2010 та 2014 років стали китайські видання “Казок Єрошенка” [Ailuoхianke 1922] та його лекцій “Примари минулого та інше” [Ailuoхianke 1924] з фондів Старооскольського краєзнавчого музею. Ці книги були подаровані музею під час створення окремого Будинку-музею В. Я. Єрошенка у 1980-х роках В. М. Роговим. А Рогову книгу “Казки Єрошенка” було подаровано відомим китайським письменником Мао Дунем.

Знаючи історію поповнення музейної збірки цими виданнями з преси 1990-х років, а також бачивши їх на кількох виставках музею, я не мала змоги опрацювати їх детально і уточнити роки видання й особливості подання та коментування текстів Єрошенка у цих прижиттєвих книгах. З 2007 року ця частина фонду була закрита музеєм для дослідників у зв'язку з наміром підготувати переклади цих видань, а у співпраці і залученні фахівців-синологів Міжнародній науково-дослідній групі “Василь Єрошенко та його час” було відмовлено.

Минулого року видання “Книга казок” нарешті з'явилося в Белгороді. Але випущено його з порушеннями усіх норм і принципів сучасної перекладацької та едиційної практики. У виданні не зазначено перекладача, не вказано, що це перекладені тексти і з якої мови, за яким виданням зроблено переклад. З книги неможливо зрозуміти, що В. Я. Єрошенко не писав художніх творів російською; що тексти книги – це переклади з китайської, якої Єрошенко не знав і нею ніколи не писав; що нове видання – це результат розуміння текстів сучасним петербурзьким перекладачем Євгенією Митькіною, чиє прізвище не зазначене. Отже,

¹ Усі цитати з архівних джерел та документів подано в українському перекладі з російської мови.

це книжка-підміна, яка не може використовуватися дослідниками творчості В. Я. Єрошенка.

Метою цієї статті є огляд та аналіз складу шести основних збірок письменника, виданих в СРСР, Україні та Росії, особливостей підготовки першої з них [Єрошенко 1962] за архівами упорядника, видавництва та особовим фондом його директора, розкриття причин та передумов того, що творчість письменника В. Я. Єрошенка вже понад 60 років перекладається, висвітлюється й вивчається значною мірою за перекладами Лу Сіня, а не з оригіналу.

Книжкові видання творів Єрошенка також були здійснені есперантистами і містили відтворення оригінальних текстів мовою есперанто. У СРСР такі книги виходили у 1974, 1990, 1992 роках, в Україні – 2006 та 2015 року. Однак оскільки вони за суттю наближені до самвидаву, через свою специфіку розглядатися не будуть.

Великий вплив на вивчення й видання творів письменника в Радянському Союзі та на пострадянському просторі, в Україні та Росії, має те, що у 1921–1922 роках твори В. Я. Єрошенка переклав китайською й не раз публікував у пресі та окремими збірками Лу Сінь. Збірка “Казки Єрошенка” [Ailuoхianke 1922] містить 12 текстів письменника у перекладах Лу Сіня, Ван Фусяня, Ху Юйчжі. Лу Сінь та Ван Фусянь перекладали китайською з японської, Ху Юйчжі – китайською з есперанто. Склад збірки такий: вірш “Хомарано” (переклав з есперанто Ху Юйчжі), передмова Лу Сіня, “Сторінка з мого шкільного життя” (переклав з есперанто Ху Юйчжі), “Тісна клітка”, “Горе рибки”, “У ставка”, “Серце орла”, “Сон весняної ночі”, “Дивний кіт”, “Дві маленькі смерті”, “Заради людства”, “Світова пожежа” (9 творів переклав Лу Сінь з японської), “Вежа для падіння” (переклав з есперанто Ху Юйчжі), “Країна Райдуги” (переклав китайською Ван Фусянь) [Ерошенко 1996, 86]. Збірку не раз перевидавали надалі, а тексти з неї увійшли до багатьох видань повної збірки творів Лу Сіня (том “Переклади”). Лу Сінь переклав і видав окремою збіркою 1923 року п’єсу Єрошенка “Хмарка Персикового Кольору” [Ailuoхianke 1923].

Лу Сінь присвятив Єрошенкові, який мешкав у його родині, новелу “Качина комедія” [Лу Сінь 1981, 128–131], яка надалі дала потужний поштовх для дослідницької та пошукової роботи радянських перекладачів.

Як уже зазначалося у статтях, ще за життя В. Я. Єрошенка його ім’я згадувалося у працях китаїстів, насамперед, лусінезнавців. Серед перших можна назвати академіка В. М. Алексеева, який згадував Єрошенка у статті 1938 року, яку, втім, було опубліковано на десятиліття пізніше [Алексеев 1968, 314–315]. Л. З. Ейдлін ще 1940 року переклав статтю Го Можо про китайсько-радянські літературні зв’язки для журналу “Іноземна література”. У скороченому вигляді вона вийшла у “Літературній газеті” [РДАЛП, ф. 1397, оп. 1, од. зб. 700, оп. 3, од. зб. 57; Го Можо 1940, 2]. Стаття у повному варіанті тексту містила згадки про Єрошенка, але його не було опубліковано. В. Я. Єрошенка постійно згадували китайські літератори з кола Лу Сіня, які до Другої світової війни та після неї дуже активно працювали в СРСР. Отже, казати про повне забуття долі й художньої творчості В. Я. Єрошенка за його життя, як це часто роблять і досі, невірно [Патлань 2008].

Перший переклад О. В. Жиліним “Качиної комедії” Лу Сіня російською мовою було опубліковано 1949 року у Шанхаї [Лу Сінь 1949, 32–34]. Упорядником цієї збірки був Володимир Миколайович Рогов, який зацікавився постаттю Єрошенка ще 1938 року. Надалі “Качину комедію”, вже у перекладі Рогова, було включено до “Вибраного” [Лу Сінь 1952, 126–129]. Ця збірка важлива тим, що готувалася ще за життя В. Я. Єрошенка. Надалі “Качина комедія” з примітками

укладачів про те, хто такий В. Я. Єрошенко (Ярошенко), входила до чотиритомника вибраних творів Лу Сіня [Лу Сінь 1954, 208–211] та низки видань його творів усіх наступних років аж до початку 1990-х, коли, з розпадом СРСР, видання творів Лу Сіня перестали з'являтися так часто й величезними тиражами. У квітні 1961 року, опублікувавши новелу Лу Сіня, харківський журнал “Праця сліпих” розпочав збирання відомостей і спогадів про Єрошенка серед тих незрячих, хто міг його знати [Лу Сінь 1961, 82–90]. Цю ж статтю передрукував журнал для незрячих “Життя сліпих Узбекистану”. Так закладалися основи радянського єрошенкознавства.

Володимир Рогов влітку 1958 року надрукував у журналі “Знамя” свою першу в СРСР та єдину свою статтю, присвячену Єрошкові [Рогов 1958а, 212–216]. Надалі він впродовж багатьох років збирав матеріали про письменника, підготував ще кілька статей, але жодну з них не вдалося опублікувати. Пізніше він згадував, що декілька разів зустрічав Єрошенка у Комуністичному університеті трудящих Сходу, де Василь Якович працював у 1925–1928 роках, не знаючи, що буде розшукувати його через десятиліття [Киценко 1991, 179]. Статтю В. М. Рогова “Російський друг Лу Сіня” передрукували китайські, японські, радянські видання, в тому числі для есперантистів та незрячих. Одна-єдина публікація постала у кількох інваріантах різними мовами й шрифтами. Вона справила вагомий вплив на те, як надалі в СРСР почали ставитися до Єрошенка – це був “друг Лу Сіня”. Таке ставлення давало можливість науково вивчати як факт дружби двох письменників, так і твори Єрошенка, на які звернув увагу китайський класик, присвятивши їм свою увагу, час, сили, майстерність перекладача й благословивши у друк. Отже, в тіні китайського класика В. Я. Єрошенко певною мірою дорівнювався до нього.

Вже 1959 року у своїй монографії “Лу Сінь” про вплив Єрошенка на Лу Сіня кількома словами сказала Л. Д. Позднеева [Позднеева 1959, 239–241, 554]. Надалі про Єрошенка згадували у своїх статтях та монографіях В. В. Петров [Петров 1960, 141–144], В. Семанов [Семанов 1967, 113], М. Шнейдер [Шнейдер 1973, 215, 230–231]. У травні 1961 року в газеті “Московська правда” вийшла стаття актриси та письменниці Є. Ауєрбах “Доля поета” [Ауєрбах 1961, 4]. Вона містить захоплену розповідь про знайомство з китайцями у Третьяковській галереї, про долю поета Єрошенка, відомого у Китаї. На адресу авторки з Пекіна надіслали бандероль, де була книга китайською мовою – “вірші російського поета Єрошенка”. Прикметно те, що статтю проілюстровано світлиною не китайського видання, а одного з томів японського тритомника так званої “Повної збірки творів Єрошенка”, виданої Такасугі Ітіро у Токіо 1959 року [Єрошенко 1959]. У перші повоєнні роки говорити на повен голос про те, що В. Я. Єрошенко створював свої тексти переважно японською, і саме вони були основою для перекладів Лу Сіня, було ще неможливо.

Стаття Є. Ауєрбах привернула увагу випускника китайського відділення Московського державного інституту міжнародних відносин 1955 року Романа Белоусова. Він у 1960-х – на початку 1970-х років стане автором низки статей про китайську літературу та книги “В тисячах ієрогліфів” [Белоусов 1963], але не пов’яже свого життя з Китаєм та китаєзнавчими дослідженнями. Як зазначав сам Р. С. Белоусов, він міг читати китайською та трохи японською мовою. Згодом він став відомим письменником, який працював у жанрі “цікавого літературознавства” й підготував десятки книжок. Але зацікавлення творчістю Єрошенка пройшло через усе його життя. У 1962 та 1977 роках він упорядкує дві збірки творів В. Я. Єрошенка, фактично єдині в СРСР. Усі інші видання до 2006 року, в тому числі упорядкована в Києві Н. М. Андріановою збірка “Квітка Справедливості”

[Єрошенко 1969], так чи інакше використовуватимуть концепцію та підхід до творчості цього письменника, запропоновані Р. С. Белоусовим, його коментарі і тексти опублікованих у московських виданнях перекладів. Ці переклади, як розповів нам упорядник 2007 року, зазнали його редагування, метою якого було проходження цензури.

Влітку 1961 року Р. С. Белоусов першим поїхав на батьківщину В. Я. Єрошенка – до с. Обухівка Старооскольського району, де познайомився з племінницею письменника, записав спогади про нього. Одним із результатів поїздки стало виявлення в родинному архіві групової світлини, на якій В. Я. Єрошенко сфотографований у колі китайських есперантистів поруч із Лу Сінем та його молодшим братом Чжоу Шуженем. Зараз світлина зберігається у фондах Старооскольського краєзнавчого музею. Аналогічна світлина, трохи інакше підписана на звороті, зберігається у Будинку-музеї Лу Сіня в Пекіні [Патлань 2010, 633–649]. 1961 року через участь есперантистів та прапори есперанто-руху у них в руках повністю публікувати таку світлину було неможливо. До того ж у складі групи фотографованих присутній китаїст Григорій Софоклов, якого було репресовано через співпрацю з японцями 1945 року й надалі реабілітовано лише 1996 року. Зазначимо, що вже В. М. Рогов першим дав ілюстрацію: дві окремо вилучені з групової світлини постаті Єрошенка та Лу Сіня. Але зробив він це парадоксально, подавши світлину до малотиражного спеціального журналу “Життя сліпих” для незрячих, який, однак, мав звичну нам друковану версію, де й було її опубліковано у грудні 1958 року [Рогов 1958б, 31–37]. Можна припускати, що В. М. Рогов використовував фото з китайських видань. Ця публікація залишилася, природно, ніким не поміченою.

Р. С. Белоусов працював 1961 року у відділі зарубіжної літератури “Літературної газети”. Вже 26 вересня, до 80-ліття від дня народження Лу Сіня, він опублікував велику статтю про В. Я. Єрошенка, проілюструвавши її так само фрагментом згаданої світлини – посталями Єрошенка та Лу Сіня поруч [Белоусов 1961]. Це була перша публікація фото Єрошенка у масовій пресі.

Назва статті Белоусова – “Друг Лу Сіня” – скорочено дублювала назву статті Рогова й посилювала саме таке розуміння стосунків письменників та й усієї творчості Єрошенка. Власне тексти письменника залишалися ще невідомими не лише читачам, а й більшості дослідників. Як відгук на статтю Белоусова у Китаї 18 жовтня 1961 року з’являється стаття Ге Баоцюаня “Лу Сінь та Єрошенко” у газеті “Женмінь жибао”, продубльована потім у китайських та есперантських журналах [Ge Baoquan 1961, 264–266]. Згодом паралельні або майже одночасні публікації в СРСР та Китаї, які з’являтимуться по черзі різними мовами – російською, українською, есперанто, китайською, – взаємно підживлюватимуть інтерес до Єрошенка впродовж багатьох років. Так, публікації в СРСР передруковувалися в Китаї китайською та есперанто, публікації з Китаю китайською перекладали на есперанто, а із середовища радянських та китайських есперантистів їх надсилали дослідникам творчості Єрошенка. Так, стаття В. Рогова “В. Єрошенко – друг Лу Сіня” 1958 року з’явилася в журналі “Радянсько-китайська дружба” (№ 26), звідки її есперантисти стисло переклали для свого щомісячника “El Popola Ĉinio” [Rogov 1958, 195–197]. Статтю самого Р. Белоусова тут же передрукували обласна газета “Белгородська правда” 30 вересня та районна старооскольська “Путь Октября” 1 жовтня, а надалі журнал “Життя сліпих Узбекистану” у жовтневому номері.

Вже за два тижні після публікації у “Літературній газеті” до Белоусова звернувся листом директор Белгородського книжкового видавництва М. О. Кузнецов із пропозицією підготувати й видати у Белгороді першу в СРСР збірку творів

Єрошенка. Белоусов погодився й підготував заявки на збірку творів письменника (обсягом 8–9 друкованих аркушів) та біографічний нарис про нього. У супровідному листі-обґрунтуванні до заявки зазначено, що оригінали творів Єрошенка “не існували російською мовою”, а писав він японською та есперанто. Р. С. Белоусов наголошував: «Та особливий інтерес становлять його казки та оповідання, які є у нашому розпорядженні, у прекрасних перекладах китайською мовою, виконаних видатним китайським письменником Лу Сінем. У своїй післямові до перекладів казок Єрошенка він писав про те, що “намагався зробити переклади якнайточніше”. Вочевидь, ці чудові переклади майстра слова Лу Сіня й можуть слугувати основним джерелом при ознайомленні радянського читача з творами Єрошенка» [Белоусов – Кузнецову, 03.10.1961, ОАБ; ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 38].

Згодом місце окремого нарису-брошури посіла розлога вступна стаття. Із заявки видно, що Белоусов використовував китайське видання і хотів включити до збірки 13 текстів, перекладених із китайської: “Кошик” (“Глек мудрощів”? – Ю. П.), “Горесті рибки”, “Біля ставка”, “Серце орла”, “Весняні мрії”, “Дивне кошеня”, “Смерть двох крихіток” (“Дві маленькі смерті”. – Ю. П.), “Заради людей”, “Світова пожежа”, “Рана грамотія” (“Рана від ієрогліфа “любов”, або “Зимова казка”». – Ю. П.), “Трагедія курчати”, “Червоні квіти”, “Мудрець-час”. Отже, зі збірки 1922 року “Казки Єрошенка” – усі твори у перекладах Лу Сіня, і ще чотири тексти в його ж перекладах за іншими виданнями: “Кошик”, “Трагедія курчати”, “Червоні квіти”, “Мудрець-час”. Не відбиралися до радянської збірки переклади з есперанто і переклади Ван Фусяня [ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 34–35].

Крім текстів, заявка збірки передбачала детальну вступну статтю великого обсягу та “кілька нарисів-спогадів про Єрошенка, які належать перу японських літераторів, які добре знали сліпого письменника за життя” [ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 39].

Надалі, з отриманням японського тритомника, концепція збірки змінилася. Слід зазначити, що до 2014–2015 років у книжкових виданнях В. Я. Єрошенка російською та українською мовою так і не були опубліковані “Весняні мрії”, “Заради людей”, “Червоні квіти”. Отже, початковий задум упорядника набагато випереджав час. Але навіть акцентування ролі Лу Сіня у публікації цих текстів за життя Єрошенка у Китаї не допомогло їм вийти друком у СРСР. Втім, упорядник одразу зазначав, що має намір “включити до збірки також кілька перекладів з японської та низку найбільш яскравих віршів” [ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 38]. Це передбачало пошук перекладачів з японської та есперанто, якою Єрошенко віршував.

Робота Белоусова-упорядника тривала понад рік і завершилася виданням у грудні 1962 року збірки “Серце Орла” до 10-ліття смерті В. Я. Єрошенка. Москвич Белоусов знайшов для збірки перекладачів – з японської Василя Анисимовича Чернишова та Зінаїду Антонівну Супруненко, з китайської – Віктора Володимировича Куніна, які працювали у редакції літературознавства видавництва “Східна література”. Склад збірки від початково планованого сильно змінився. Були додані переклади з японської, через що обсяг збірки зріс до 10–12 авторських аркушів. Переклади з китайської мови планувалися обсягом 6 авторських аркушів. Тим часом укладач збірки працював над бібліографією творів Єрошенка у збірці творів Лу Сіня, яку, однак, до видання включено не було. У листуванні з директором видавництва на завершальному етапі підготовки збірки йшлося вже про те, що спогади японців та китайців, наявні в упорядника, “не мають повного

завершеного вигляду, це уривки з книг Акіта Удзяку, Егуті Кійосі, уривчасті спогади Цурута Горо, Накане Хіросі. У тому вигляді, в якому вони існують зараз, їх публікувати окремо немає сенсу”. Белоусов окремо наголошує: “Інша річ – примітки Лу Сіня. Але їх я майже цілком використав у своїх примітках” [Белоусов – Кузнецову, 5 червня 1962 р., ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 53]. Для глибшого обґрунтування того, що Єрошенко – радянський письменник, до збірки було включено декілька спогадів його рідних, земляків, друзів та учнів. Це включення було запропоноване директором видавництва М. О. Кузнецовим.

Головне своє завдання укладач збірки бачив у тому, щоб вперше познайомити радянського читача з творчою спадщиною В. Єрошенка, дати уявлення про її жанрове різноманіття. Заради цього йому доводилося спиратися на підтримку відомих осіб, як Марієтта Шагінян. З китайців Белоусов згадує “відомого перекладача з китайської Л. Ейдліна, який вважає просто необхідним якомога скоріше познайомити нашого читача з творчістю забутого письменника” [ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 21]. Також він пише директорові видавництва про виявлені думки неназваних китайських критиків про певний вплив оповідань Єрошенка на оповідання Лу Сіня, згадуючи при цьому, але не називаючи, чеську дослідницю Берту Кребсову [Krebsova 1953, 87]. Белоусов зауважує: “Звісно, тут необхідно дотримуватися певного такту стосовно Лу Сіня, але в цілому це, без сумніву, заслуговує уваги, щоб сказати про це у вступній статті” [ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 21].

У листуванні з видавництвом Р. С. Белоусов свідомо акцентує на увазі до творчості Єрошенка у сучасному Китаї 1960-х років. Особливу роль у цьому відіграє вже згадана стаття “Лу Сінь та Єрошенко” Ге Баоцюаня, “відомого літературознавця, перекладача радянської літератури”, де “дано китайським літературознавцем оцінку творчості Єрошенка, підкреслено прогресивне значення його творів, викладено історію дружби Лу Сіня з Єрошенком, наведено дані з історії видання його книг у Китаї” [ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 38–39, 90]. Поява статті про Єрошенка у газеті “Гуаньмін Жибао”, на думку Белоусова, має підкреслити своєчасність книги письменника також і в СРСР. Племінниці В. Я. Єрошенка Вірі Сердюковій Белоусов повідомляє листом, що статтю опубліковано як “прямий відгук на мою статтю” [ОАБ, 11 листопада 1961 р.], видавництву ж намагається подати факт її опублікування як самостійне явище, що свідчить про зацікавлення Єрошенком у Китаї.

Але упорядник збірки свідомо замовчує той факт, що Ге Баоцюань сам був есперантистом, членом Китайської ліги есперанто. Імовірно, навіть такого підґрунтя, як кількаразові посилення на авторитет завідувача відділом з дослідження радянської та східноєвропейської літератури Інституту літератури АН Китаю, члена комітета Спільки китайських письменників все ще замало для успішного лобювання підготовки радянського видання Єрошенка. Представляти ж В. Я. Єрошенка як письменника есперантського і діяча руху есперантистів у ті роки було відверто небажано. Тому далі у тому ж листі Р. Белоусов наголошує: «Користуючись нагодою, хочу ще раз підкреслити, що творчість Єрошенка – це явище не лише незвичайне, але, головне, своєрідне. При його оцінці необхідно виходити з того, що, незважаючи на те, що він писав японською мовою, а деякі його речі були написані на есперанто, його слід розглядати винятково як письменника російського й радянського, оскільки у 30-х роках ним були опубліковані в журналі “Жизнь слепых” чукотські казки у його обробці. Вони були надруковані опуклим шрифтом. Мені думається, що лише такий підхід до його творчості буде вірним і найбільш точним. Тієї ж точки зору дотримується й китайський літературознавець

Ге Баоцюань. Спроба представити Єрошенка лише як літератора-есперантиста (а така тенденція може мати місце з боку прихильників цієї мови) – значить, викривити творчу постать сліпого письменника, вимушеного користуватися мовою есперанто як підсобним інструментом, який допомагав йому легше долати його недугу у спілкуванні зі світом» [ОАБ, Белоусов – Кузнецову, 4.11.1961 р.]. Остаточний варіант цього листа до директора видавництва, якого укладач готував кілька місяців, вже не містить посилань на чукотські казки, наявність яких у творчій спадщині Єрошенка ніяк не доводить його “російськості” й “радянськості”, так само, як і факт публікації у малотиражному сліпецькому виданні Брайлем. В остаточному тексті листа перше речення подане як: “При оцінці творчості Єрошенка необхідно виходити з того, що незважаючи на те, що він писав японською мовою (нею написано більшість його речей), а деякі його речі були написані на есперанто, незважаючи на цю особливість, Єрошенка слід розглядати винятково як письменника російського й радянського” (підкреслення Р. Белоусова). Останнє речення подане в редакції: “...значить викривити творчу постать сліпого письменника, вимушеного користуватися мовою есперанто як підсобним інструментом, який допомагав йому легше подолати його недугу при спілкуванні з людьми різних країн, замінював йому попервах знання мови країни” [Белоусов – Кузнецову, 18.01.1962 р., ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 21–22].

Саме у цій концепції, яка підмінила свідомий есперантизм В. Я. Єрошенка якимось гаданим “знанням мови країни” перебування, й коріниться один із найстійкіших міфів про Єрошенка. Це міф про те, що він, нібито, був поліглотом зі знанням 10–12-ти, а то й 20-ти мов. Все це – ні що інше, як вдала спроба обійти радянську цензуру: адже практично до початку 1980-х років згадувати есперанто й есперантистів у друці було заборонено.

Виходячи з цього, упорядник намагався применшити роль перекладачів і зробити не таким помітним те, що твори “російського радянського” автора – не оригінальні, а перекладені. Він писав директору видавництва: «Мені думається, що перекладачів слід зазначити, як це я й зробив, наприкінці вступного нариса, а не в змісті. Адже Єрошенко не зарубіжний автор. Перекладачі не заперечують. З віршів я не став включати інших, мені здається, що досить цих двох. Взагалі віршів у Є[рошенка] дуже мало – 5–6. Перекладач віршів Костянтин Михайлович Гусев – працівник газети “Правда” /.../. До речі, він майже Ваш земляк – воронезький». Тут яскраво видно переакцентування з мови твору – на місце роботи перекладача, отже, на підкреслення його лояльності й ідеологічної відповідності, що посилено згадкою про “земляка” [Белоусов – Кузнецову, 27 березня 1962 р., ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 44–45].

Саме тут, у царині визнання належності письменника В. Я. Єрошенка за мовою творчості / походженням, і ховалося зерно майбутнього конфлікту. Підготовка видання “Серце орла” була одночасно й збиранням матеріалів про письменника. Тому есперантисти СРСР дуже швидко дізналися про цю роботу. І, природно, хотіли представлення Єрошенка як письменника есперантського. До видавництва написав московський письменник, головний редактор видавництва “Дитяча література” Іван Володимирович Сергеев. На той час він уже написав і частково оприлюднював на виступах книгу або фрагменти книги про В. Я. Єрошенка. Після його дуже детального листа директор видавництва запропонував І. В. Сергееву першому ознайомитися з рукописом збірки В. Я. Єрошенка як рецензенту, а надалі видати повість про нього наступного, 1963 року [Кузнецов – Сергееву, 6 лютого 1962 р., ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 31–32, 51]. Сергеев погодився,

і нове видання було включене до плану видавництва. Воно не з'явилося, бо Сергєєв хворів і помер у жовтні 1964 року. Що ж до рецензії, то вона була дошкульною і образливою настільки, що ні Р. С. Белоусов у власному архіві, ні М. О. Кузнєцов в архіві видавництва і власному архіві, переданому на держзбереження, її не зберегли. Не збереглася серед документів видавництва й відповідь Белоусова на рецензію, про існування якої відомо з листування.

І. В. Сергєєв повідомляв М. О. Кузнєцову про створення у Спільці письменників СРСР комісії з літературної спадщини В. Я. Єрошенка, куди увійшли сам Сергєєв, китаїсти Агей Гатов, Володимир Рогов, японісти Роман Кім та Віра Маркова [Сергєєв – Кузнєцову, 10 лютого 1962 р., ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 28]. Створення такої комісії було лише задеклароване, а до втілення справа не дійшла. Про комісію та її склад відомо лише з цього документа. І. В. Сергєєва обурило неминуче “викривлення оригіналу текстів Єрошенка, який пройшов крізь кілька мовних бар’єрів”. Він справедливо зазначав у листі до видавництва, що «показ творчості Єрошенка з точки зору “літературної форми” в такому разі буде “надто сумнівним починанням»» [Сергєєв – Кузнєцову, 31 січня 1962 р., ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 26]. Під тиском Сергєєва М. О. Кузнєцов змушений був захищатися: “Незрозумілим є Ваше побоювання стосовно опублікування перекладів казок та оповідань Єрошенка, виконаних великим китайським письменником Лу Сінем. Адже ми готуємо не академічне видання творів В. Я. Єрошенка” [Кузнєцов – Сергєєву, 6 лютого 1962 р., ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 31].

У справі збереглася лише рукописна записка І. В. Сергєєва, який, скориставшись підтримкою В. М. Рогова та есперантиста А. Д. Борисоглебського з м. Мічурінська, накинувся на майже готову збірку, впорядковану Р. С. Белоусовим. Це був звичайний для того часу “колективний протест” проти “публікацій творів Єрошенка, перекладених з третього чи четвертого варіанту”. Сергєєв вважав вчинок упорядника збірки “ведмежою послугою, нахабною витівкою, якої жодним чином не можна вибачити”, “халтурою” і картав видавництво, яке “довірилося Белоусову” [Сергєєв – Кузнєцову, без дати, ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 47]. Рецензент вважав, що збірку треба рятувати так: викинути вступну статтю, дати вступ, написаний “місцевим товаришем, бажано однолітком Єрошенка”. Це має бути “простий, теплий, людський вступ до збірки без академічних фокусів і без закордонних надлишків”. Склад збірки слід переглянути, науковий апарат викинути, бо він надає збірці непотрібний “дослідницький” тон. Дати стислі примітки до кожної речі, її джерело, з якої мови зроблено переклад. А вже “таку невибагливу збірку, без сумніву, зустрінуть доброзичливо” [ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 48]. Гостра рецензія й позиція рецензента, у свою чергу, обурила укладача своїм зневажливим тоном і різкими висловлюваннями. Белоусов побачив у ній образи на адресу “групи літераторів, співробітників радянських редакцій та видавництв” [Белоусов – Кузнєцову, 7 травня 1962 р., ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 52] і надав розлогу відповідь на адресу видавництва, якої, на жаль, не виявлено. Після рецензії Сергєєва “у перекладачів, природно, дещо опустилися руки” й було затримано переклад казки “На березі”. Белоусов пише М. Кузнєцову, що зустрів Сергєєва у Спільці письменників і мав із ним розмову, він у цілому змушений був визнати, що форму його рецензії «було викликано його “колючим” (!) характером» [Белоусов – Кузнєцову, 7 червня 1962 р., ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 56].

Щоб не залучати як рецензента А. Гатова, який мав на той час публікацію перекладів із Лу Сіня, де йшлося про Єрошенка [Лу Сінь 1961, 235–236], і напо-

легливо пропонував власні послуги видавництву [ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 63–64], Р. С. Белоусов одночасно – 19 червня 1962 року – просить про рецензію Н. І. Фельдман-Конрад, дружину академіка М. О. Конрада [Белоусов – до Фельдман-Конрад, ОАБ], і просить видавництво надіслати текст збірки, повідомляючи про вже отриману її згоду виступити рецензентом. Для рецензії і звіряння перекладів Белоусов був готовий запросити, в разі потреби, Л. З. Ейдліна з його кваліфікованою допомогою, оскільки “А. Гатов відомий як перекладач з власним смаком і підходом, який не завжди знаходить схвалення у спеціалістів літературознавців-сходознавців”, та й “читачі не завжди бувають задоволені його перекладами” [Белоусов – Кузнецову, 19 червня 1962 р., ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 63–64]. Але рецензію Н. І. Фельдман-Конрад було подано до видавництва вже 2 липня, у дуже стислі терміни, і нині вона зберігається у РДАЛІ в особистому фонді вченої [РДАЛІ, ф. 2817, оп. 1, спр. 3, арк. 59–62; див. Патлань 2014, 201–214]. Це був “кваліфікований і авторитетний відгук, який дозволяв спокійно продовжити нашу справу” [Белоусов – Кузнецову, 2 липня 1962 р., ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 67].

Друком збірка з’явилася у грудні 1962 року. До неї увійшли вступна стаття та 12 текстів “казок, оповідань, віршів”: “Серце орла” (з китайської переклав В. Кунін), “Країна Райдуги” (з японської переклав В. Чернишев), “Мудрець-час” (з китайської В. Кунін), “Тісна клітка” (з китайської В. Кунін), “Квітка справедливості” (з японської переклала З. Супруненко), “Трагедія курчати” (з китайської В. Кунін), “Оповідання засохлого листка” (з есперанто І. Бриль), “Бірманська легенда” (з японської З. Супруненко), “Кувшин мудроців” (з японської З. Супруненко), “На березі” (з китайської В. Кунін), “Любов до людей”, “Колискова” (два вірші з есперанто у перекладі К. М. Гусева), а також чотири “нариси, статті”: “Сторінки з мого шкільного життя” (з есперанто І. Бриль, включено через технічні вимоги видавництва [ДАБО, ф. Р-108, оп. 4, спр. 5, арк. 83]), “Бесіда” (з японської пер. В. Чернишев), “Прощавай, Японіє!” (з японської З. Супруненко), “Зустрічі на Чукотці” (в оригіналі російською).

Отже, трохи менше половини художніх текстів (5 з 12) було перекладено не з оригіналу, а з перекладів Лу Сіня, про що зазначалося у примітках. Також було включено два тексти Лу Сіня “Качина комедія” [Лу Синь 1954, 208–211] та “Реальна мрія”, останній – у перекладі Р. Белоусова. Видавництвом не було включено до книги текст “Історія рибки” (або “Горе рибки”), на якому дуже наполягав упорядник. Він з’явиться друком лише за 15 років. Прізвища перекладачів було названо загальним переліком на початку збірки, без зазначення того, хто конкретно який текст з якої саме мови перекладав [Ерошенко 1962, 26]. Тому зараз доводиться уточнювати авторство перекладів за архівними джерелами.

Перша збірка, природно, на довгі роки стала зразком і методологічною основою для видання текстів В. Я. Єрошенка як у Росії, так і в Україні. Р. С. Белоусов досяг своєї мети: представити творчість письменника радянському читачеві, а для цього подати його самого як письменника російського радянського. Але свідоме приховування ним мовного особистісного вибору В. Я. Єрошенка, переакцентування на ролі видатного перекладача Лу Сіня, отже, часткова відмова від перекладу з оригіналів японських та есперантських, приховування ролі й значення праці сучасних перекладачів з японської та китайської призвели до негативних наслідків. Майже відразу вже усталена апробована концепція почала самовідтворюватися у нових виданнях, а нові дослідники-сходознавці, спроможні вивчати як творчість В. Я. Єрошенка саме як письменника-символіста другої декади

XX століття, так і особливості мови й стилю Лу Сіня як перекладача його творів, не з'явилися і досі.

У Росії творчістю В. Я. Єрошенка у 1960-х – 1980-х роках займався Р. С. Белоусов, тому друга укладена ним збірка [Єрошенко 1977] була продовженням першої. Про роботу над нею відомо значно менше, ніж про першу. Як свідчить архів упорядника, планувалося назвати її “Дійти до райдуги” та включити до її складу статті Єрошенка у сліпецькій періодиці, низку нових спогадів: Куроміцу Сома, Касуга Сьодзіро, Такамару Сасакі, В. Г. Першина та статтю В. Лєтова. Упорядник планував розділ “Документи” з публікацією документів пенсійної справи Єрошенка та фрагментів із листування під час підготовки першого видання, окремо – бібліографії творів Єрошенка та літератури про нього.

Початковий задум було реалізовано у редакції східної літератури видавництва “Наука” дещо інакше. До складу збірки було включено більше перекладів з японської, мовне першоджерело та прізвище перекладача було вказане окремо біля кожного тексту. Той самий упорядник виправив вади першого видання, залучивши до другого нових перекладачів із китайської та японської та нові переклади: з китайської І. Глаголевої “Світова пожежа”; з японської Г. Гутермана “Зимова казка”, “Горе рибки”, “Оповідка паперового ліхтарика”, “Оповідки Байтала”, з японської З. Супруненко “Грушеве дерево. Сербська казка” та низка листів; з есперанто – М. Зубкова “День всесвітнього миру”. У розділі спогадів було додано тексти Куроміцу Сома “Арешт Єрошенка” у перекладі з японської Є. Пашенка та Касуга Сьодзіро “Зустріч у Москві” у перекладі з есперанто О. Харьковського. Окремим кінцевим розділом було подано примітки до текстів [Єрошенко 1977, 256–261].

В Україні творчість В. Я. Єрошенка вивчала й пропагувала професійний перекладач, письменниця, есперантистка Надія Гордієнко-Андріанова. Вона впорядкувала збірку “Квітка справедливості”, яка донедавна була єдиною українською мовою [Єрошенко 1969]. Цілком запозичивши структурну схему збірки “Серце орла”, принципи коментування та більшість текстів із неї, Андріанова надалі не перевидавала текстів Єрошенка, крім одного нового перекладу з есперанто у журналі “Україна” [Єрошенко 1989, 10–12]. Зазначення, що більшість текстів перекладені не з оригіналу, а з російського видання, містилися в кінці збірки серед приміток до кожного тексту окремо, а зміст, як і в Белоусова, не містив зазначення ані мови-першоджерела, ні прізвища перекладачки. Інформація “упорядкування, передмова, переклад та примітки Надії Гордієнко-Андріанової” тут міститься на контртитулї книги. У розділі “Легенди та казки” дев'ять текстів із дванадцяти було перекладено з російської за збіркою “Серце орла”, з них п'ять – із перекладів В. В. Куніна за перекладами Лу Сіня. У розділі “Оповідання, нариси, вірші” з восьми текстів – три за російським виданням. Додано у прямих перекладах з есперанто: “Вежа для падіння”, “Оповідки зів'ялого листочка”, “Чукотська ідилія”, “Той, кому судилося жити”, “Сторінка з мого шкільного життя”, “Любов до людей”, “Колискова”. У перекладі з російської українською вперше опубліковано нарис “Сліпі Заходу і Сходу”, але без зазначення мови тексту та його походження з архіву незрячого письменника, дослідника історії незрячих О. П. Белорукова (Москва), пов'язаного з редакцією журналу “Жизнь слепых”. Це надалі призвело до хибного уявлення, що нібито Єрошенко писав українською мовою. Українська збірка не містила спогадів про Єрошенка його рідних, учнів та земляків із СРСР, натомість у неї було включено сім текстів про Єрошенка, написаних японцями та китайцями: Цурута Горо “Історія портрета”, Егуті Кійосі “Чаша страждань”, Фукуока Сеїті “У Пекіні”, Акіта Удзяку “Весна не може не настати!”, Лу Сінь “Реальна мрія”, Лу Сінь “Качина комедія”, Ху Юй-чжі “Друг пригнічених”, –

поданих за російським виданням 1962 року з усіма особливостями його концепції, й, відповідно, редагування та оформлення текстів [Єрошенко 1969, 253–261].

У наступному українському виданні “Легенди та казки”, тираж якого друкувався двічі [Єрошенко 2004–2006], його упорядник В. Таранюк використав більшість текстів зі збірки Андріанової, але не подав жодного коментарю чи примітки, у змісті також не вказано мову-першоджерело, як це зроблено й самою Н. М. Андріановою. Понад те, “перший президент Української есперанто-асоціації” Є. Ковтонюк у передмові стверджує, що більшість текстів у збірці перекладено з есперанто [Єрошенко 2004–2006, 6]. Але це зовсім не так. Дев’ять з 15-ти творів перекладено Н. М. Андріановою з російської за збіркою “Серце орла”, їх узято для нового видання зі збірки “Квітка справедливості”. Таким чином, п’ять із цих дев’яти текстів: “Серце орла”, “Час-мудрець”, “Тісна клітка”, “Трагедія курчати”, “На березі” перекладено українською за російськими перекладами В. В. Куніна з китайських перекладів Лу Сіня. Інші шість текстів перекладено українською за оригіналом з есперанто: “Вежа – щоб упасти”, “День всесвітнього миру”, “Оповідки зів’ялого листочка” (1968–1969), “Химерний кіт” (1989) у перекладі Н. М. Гордієнко-Андріанової, лише два переклади – нові, виконані Є. Ковтонюком та В. Таранюком з есперанто (“Чукотська ідилія” та “Чукотська легенда”). Причому останній довільно змінив авторську назву твору В. Єрошенка “Чукотська елегія” [Єрошенко 2004–2006, 95]. У цій збірці копірайтом позначене упорядкування В. Таранюка, тоді як твори просто розташовані за алфавітом за українськими назвами.

Отже, з 1962–1969 років до 2015 року в Україні не з’явилося нових перекладів творів В. Єрошенка з японської та китайської мов. Винятком є переклади Ю. Патлань з японської українською, опубліковані 2015 року. Вони виконані, нарешті, безпосередньо з оригіналу, без залучення китайських текстів Лу Сіня.

Дещо інша ситуація склалася в Росії. Тут принципи укладання збірки і методологічний підхід до творості В. Я. Єрошенка, запропоновані Р. С. Белоусовим, очевидно, теж уже вичерпали себе. Але залишаються актуальними китайські першоджерела, які зберігає Старооскольський краєзнавчий музей. Як ми вже згадували, проект перекладів збірок В. Єрошенка з китайської, причому перекладів повних, було ініційовано музеєм ще 2007 року. До 120-ліття В. Я. Єрошенка коштом тодішнього голови Старооскольського міського округу було запрошено перекладача із Санкт-Петербурзького державного університету. Планувалося перекласти три збірки Єрошенка. На кінець 2009 – початок 2010 року перекладач виконала повний переклад збірки “Казки Єрошенка” й передала роботу замовникам. Але збірку тоді так і не було видано.

До 120-річчя В. Я. Єрошенка Старооскольський краєзнавчий музей підготував і видав брошуру [Человек мира 2010], де йшлося про перекладацький проект музею й було подано кілька перекладів із нього. Це видання можна розглядати як своєрідний препринт, яким прозвітувалися про роботу під час минулого ювілею письменника. Тираж брошури був і є у розпорядженні музею, у вільний продаж не надходив. Так, у ній офіційно зазначалося, що за розпорядженням керівника Старооскольського міського округу П. Є. Шишкіна працівники музею звернулися на Східний факультет Санкт-Петербурзького університету. Було підписано “договір про співробітництво у сфері перекладу творів Єрошенка” зі старшим викладачем кафедри Китаю, Кореї, Південно-Східної Азії Євгенією Йосипівною Митькіною, нині кандидатом філологічних наук. У планах музею було здійснення “перекладу прижиттєвих видань Єрошенка, які зберігаються у фондах музею, з

китайської мови” [Человек мира 2010, 15]. Запрошена до проекту перекладач ніколи не вивчала творчість В. Я. Єрошенка і не має публікацій на цю тему.

Серед інших матеріалів у брошурі було опубліковано чотири тексти, перекладені Є. Й. Мітькіною першими: “Примари минулого (лекція на засіданні викладачів мови та літератури)”, “Одне оповідання з мого шкільного життя”, “Тісна клітка”, “Горе рибки” (останні три тексти мали примітку, що перекладені з перекладів Лу Сіня). Перекладачка, очевидно, слідом за Лу Сінем, змінила авторську назву “Одна сторінка з мого шкільного життя” з оригіналу на есперанто, на “одне оповідання”, чим значно посилено умовний “автобіографічний” компонент у розумінні тексту. Однак нами вже давно доведено [Патлань 2005], що цей текст є символістським художнім, а не хронікою життя письменника. Це яскраво доводить епізод зустрічі Оповідача-хлопчика з “паном Лі Хунчжаном”. Відомо, що Лі Хунчжан відвідав Росію у 1896 році, прибувши на коронацію Миколи II. Тим часом Єрошенко був зарахований до Московської школи сліпих дітей у серпні 1899 року, отже, така зустріч не могла відбутися, на що звертали увагу усі китаїсти, починаючи від Л. З. Ейдліна, який рецензував книгу О. С. Харківського на початку 1980-х років. Можна припустити, що Єрошенко, звертаючись до китайського читача, навмисне замаскував алегоричний твір під біографічний, і Лу Сінь міг не знати про такі особливості цього тексту. Отже, сучасний перекладач без опори на історико-літературні дослідження іде у річищі розуміння першоджерела китайським класиком майже 100 років тому.

Минуло ще кілька років, а видавничий проект музею так і не було здійснено. Надалі за вказівкою згори цей матеріал районним музеєм було передано на обласний рівень, де до фінансування та підготовки видання наново долучилися відповідно Департамент соціального розвитку Белгородської обласної держадміністрації та Белгородська державна спеціальна бібліотека для сліпих ім. В. Я. Єрошенка. Музеї, як Будинок-музей В. Я. Єрошенка в с. Обухівка, так і районний Старооскольський краєзнавчий, були відсторонені від підготовки видання та розподілу тиражу. Як наслідок, навесні 2014 року нарешті з’явилося видання, куди було включено 12 текстів В. Я. Єрошенка з 20 наново перекладених російською мовою: “Одне оповідання про моє шкільне життя”, “Тісна клітка”, “Горе рибки”, “Уставка”, “Серце орла”, “Сон весняної ночі”, “Дивний кіт”, “Дві смерті”, “Заради людства”, “Країна Райдуги”, “Світова пожежа”, “Вежа, побудована для того, щоб впасти” [Єрошенко 2014, 143].

Музейні працівники кажуть, що якісь супровідні матеріали до книги передавалися в область, але самі вони не брали жодної участі у підготовці видання, не бачили макету, не знали про принципи його підготовки, вкрай здивовані цілковитою відсутністю згадок як про Лу Сіня, так і про перекладача. Така нефаховість бібліотекарів, на яких було покладено відповідальність за здійснення ювілейного видання, не може не дивувати. Ще 2013 року дирекція Белгородської державної спеціальної бібліотеки для сліпих ім. В. Я. Єрошенка зверталася до нас по консультації щодо підготовки повної збірки творів Єрошенка за розпорядженням обласного керівництва. Було розроблено на замовлення бібліотеки проспект видання та калькуляцію на здійснення фахового перекладу з японської мови та есперанто. Вочевидь, через нюанси законодавства про авторське право на нові переклади, було прийняте рішення видавати самотужки те, що вже готове. Видання вирішили розглядати як дитяче, що передбачало й проведення психолого-педагогічної експертизи.

Відсторонення як перекладача у Петербурзі, так і районного музею у Старому Осколі, який розпочинав цю роботу на основі своїх фондів, від підготовки нового

ювілейного видання й призвело до кричущих порушень загальноприйнятих норм сучасної едиційної практики. У збірці зазначено лише, що «книгу підготовлено за сприяння Департаменту внутрішньої та кадрової політики Белгородської області, МКЗК “Старооскольський краєзнавчий музей” та ДКЗК “Белгородська державна спеціальна бібліотека для сліпих ім. В. Я. Єрошенка”», та вказано ілюстратора обкладинки. Дивним чином копірайт вказує на видавництво “Константа” та на самого давно померлого В. Я. Єрошенка. Однак власне тексти письменника, з яких виконано переклад, видані у 1920-х роках, насправді вже не є об’єктом авторського права, наприклад, у Японії.

Найгірше те, що збірка не містить ані вступного слова, ні приміток, ні коментарю перекладача, ні зазначення, що вміщені у ній тексти – перекладені, ні зазначення, з якої – китайської – мови їх перекладено, ні імені та прізвища перекладача, ні післяслова. Ні про передачу й тлумачення мовних особливостей перекладів Лу Сіня тієї доби, ні, тим більше, про мовні особливості текстів незрячого автора Єрошенка, їхньої унікальної ритмомелодійної структури не йдеться взагалі. Праця перекладача, здійснена у 2009 році, не захищена копірайтом. Також відсутнє посилання на видання з фондів Старооскольського краєзнавчого музею, з яких було виконано переклад. У цієї книги відсутній навіть книжковий номер ISBN, тобто фактично це самвидав, який не буде зареєстровано у світових книжкових каталогах. Тираж видання залишається у розпорядженні Департаменту внутрішньої та кадрової політики адміністрації області, у вільний продаж не надходить. Якщо понад 60 років тому розв’язання проблем перекладу шляхом зменшення відомостей про нього мало причиною низку ідеологічних і цензурних обставин і тому було обґрунтованим, хоч і суперечливим, то зараз така підготовка книги викликає чималий подив.

Однак тільки самим виданням справа з новими перекладами текстів не завершилася. Усі коментарі щодо нової книги дають ті, хто зберігає першоджерела і займається якщо не науковим вивченням, то тривалою популяризацією творчості Єрошенка. Тому у місцевій пресі щодо нового видання доводиться виступати працівникам Старооскольського краєзнавчого музею, філією якого є Будинок-музей В. Я. Єрошенка. Але вони мають лише один примірник нового видання. Музейники повідомляють про використане книжкове джерело і особливості підготовки видання таке: “Деякі оригінали творів Єрошенка втрачені. І, на жаль, ми сьогодні можемо лише перекладати переклади перекладів. Це одна зі складнощів, з якою ми зіткнулися при підготовці цієї книги, що зберігалася у фондах нашого музею. Потім відкрилася ще складніша проблема: виявилось, що книга написана на діалекті часів династії Мандарин. Ця мова уже вважається застарілою і в сучасному Китаї не використовується. Спеціаліст знайшовся лише в Санкт-Петербурзькому державному університеті на кафедрі філології. І лише після цього наш музей став власником унікального перекладу” [Бабич 2015]. Або: “Письменник зі світовим іменем і друг Єрошенка Лу Сінь у 1920 році переклав його казки з есперанто китайською мовою. А за 70 років по тому одна з таких виданих у Шанхаї книг опинилася у Старооскольському краєзнавчому музеї. Зміст цього раритету виявиться таємницею навіть для китайських студентів, які навчаються у Белгороді. Пізніше з’ясувалося, що книга написана застарілою мовою часів династії Мандарин. Ця мова у сучасному Китаї вже не використовується” [Книга сказок... 2015].

Такі “пояснення” самі вимагають як спростувань, так і фахових пояснень. Лу Сінь перекладав з японської. Справді, вважаються втраченими оригінали двох

текстів В. Я. Єрошенка, створених у Пекіні: у грудні 1922 – січні 1923 рр. написано «Рану від знаку “любов”» (китайський переклад опубліковано у березні 1923 року), та у березні-квітні 1923 року “Червону квітку” (перекладену Лу Сінем у липні 1923 року) [Егошенко 1996, 110]. Однак нові переклади цих текстів не увійшли до збірки “Книга казок”, якої стосується коментар.

Династії “Мандарин” не існувало. Очевидно, йдеться або про застарілі написання китайських ієрогліфів, вживані у друці за часів імператорського Китаю, або про веньянь – архаїчну письмову літературну мову. Але ж відомо, що саме Лу Сінь вперше досить широко використовував у своїй творчості живу розмовну мову свого часу замість архаїчних форм старої писемності. Та й твори Єрошенка не є надто архаїчними й перекладені китайською менше століття тому. Тому питання про співвідношення у перекладах Лу Сіня діалектних включень із веньянем залишається відкритим. Саме тому такою недоречною є відсутність у новому виданні згадок про переклад, перекладача й фахового коментарю щодо особливостей його творчої праці.

Підсумовуючи, можна казати про те, що в Росії, як і півстоліття тому, твори В. Я. Єрошенка все ще здебільшого перекладають не з японського оригіналу, а з китайських перекладів Лу Сіня. Постає китайського класика-перекладача, природно, затьмарює собою “маловідомого” автора Єрошенка. Поява нового перекладача у першому десятилітті ХХІ ст. не змінила самого принципу і концепції підходу до текстів, розробленої Р. С. Белоусовим, яка зазнала нищівної критики вже під час свого втілення.

Склад цієї збірки відповідає початковому задуму музею про повне перевидання збірки “Казки Єрошенка” 1922 року. Однак до нової книги не увійшов текст вірша В. Я. Єрошенка “Хомарано”, відсутня передмова Лу Сіня. Тексти “Одна сторінка з мого шкільного життя” (у перекладі Є. Й. Мітькіної – “Одне оповідання з мого шкільного життя”) та “Вежа для падіння” в оригіналі були написані на есперанто, і їх китайською переклав не Лу Сінь, а Ху Юйчжі, а текст “Країна райдуги” перекладений китайською Ван Фусянем [Егошенко 1996, 86].

Однак порівняно зі старооскольським виданням-препринтом [Человек мира 2010] тут відсутні навіть мінімальні коментарі, що зводять нанівець усю цінність збірки. Тому Р. С. Белоусов при виданні першої збірки Єрошенка й відстоював у полеміці з І. В. Сергєєвим саме необхідність наукового підходу та довідкового апарату у разі звернення до творів такого складного для мовного аналізу автора, як В. Я. Єрошенко.

Очевидно, що Старооскольський краєзнавчий музей, впродовж 8 років готуючи видання нових перекладів з Єрошенка російською мовою, сподівався знайти якісь “невідомі” твори письменника. Зробити це зараз практично неможливо, бо майже усі художні твори Єрошенка вже перекладено або за японським, або за есперанто-оригіналами. Цінність збірки “Казки Єрошенка”, упорядкованої 1922 року Лу Сінем, полягає саме у дбайливому збереженні едиційних принципів самого Лу Сіня, тобто у повному відтворенні складу збірки включно з текстами інших перекладачів, передмовою, примітками, у наданні вичерпного історико-літературного і фактичного коментарю щодо людських і творчих стосунків Єрошенка та Лу Сіня, взаємовпливів їхньої творчості з позицій сучасного лусінезнавства та єрошенкознавства. На жаль, нічого з цього зроблено не було. Можна тільки здогадуватися, що перед нами знову – адаптована до дитячого віку компіляція текстів.

У результаті замість наукового видання творів Єрошенка, підготовленого фаховим музеєм спільно з китаєзнавцями Санкт-Петербурга на якісно новому рівні, ми

маємо видання, яке за своїм науковим рівнем стоїть значно нижче за перші збірки, впорядковані Р. С. Белоусовим у 1960-х – 1970-х роках минулого століття. Більше того, Василь Єрошенко у новій збірці без жодного пояснення поданий як письменник, що писав російською мовою. Тепер не варто сподіватися також і на швидку підготовку справді наукового видання художньої спадщини В. Я. Єрошенка.

Творчість цього самобутнього письменника-символіста так само, як і раніше, чекає на видання академічного корпусу текстів та глибоке літературознавче вивчення науковцями різних фахів: китайцями, японцями, інтерлінгвістами у співпраці з архівістами та музейниками.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ОАБ – Особистий архів Р. С. Белоусова (Москва).

ДАБО – Государственный архив Белгородской области (Белгород).

РДАЛП – Российский государственный архив литературы и искусства (Москва).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Алексеев В. М. Горький в Китае // **Горький и литературы зарубежного Востока**. Сборник статей. Москва, 1968.

Ауэрбах Елизавета. Судьба поэта // **Московская правда**. 1961.

Бабич В. В. **В Старом Осколе представили “Книгу сказок” Василия Ерошенко**. Портал “Белпресса”, 2 марта 2015 г. URL: <http://www.belpressa.ru/news/news/v-starom-oskole-predstavili-knigu-skazok-vasiliya-eroshenko07184/>, 20 квітня 2015 р.

Белоусов Р. Друг Лу Синя // **Литературная газета**, 1961, 26 сент.

Белоусов Р. С. **В тысячах иероглифов. О книгах и людях**. Москва, 1963.

Го Можо. Общение двух литератур // **Литературная газета**, 1940, 28 июля.

Ерошенко В. Я. **Сердце орла** / Сост. Р. Белоусов. 1962.

Ерошенко В. Я. **Избранное** / Сост. Р. Белоусов. Москва, 1977.

Ерошенко В. Я. **Книга сказок**. Белгород, 2014.

Єрошенко В. **Квітка справедливості** / Упор. Н. Гордієнко-Андріанова. Київ, 1969.

Єрошенко В. Химерний кіт. / Пер. з есп. Н. Гордієнко-Андріанової // **Україна** (Київ), 1989, № 50.

Єрошенко В. **Казки та легенди** / Упор. В. Таранюк. Київ, 2004, 2006.

Кищенко С. Возвращение на Родину // **Подъем** (Воронеж), 1991, № 10.

Книга сказок: наследие Василия Ерошенко доступно белгородцам. ВГТРК “Белгород”, 25 березня 2015 р. URL: <http://belgorodtv.ru/?p=73217>, 20 квітня 2015 року.

Лу Синь. Качина комедія. Оповідання, пер. з кит. // **Праця сліпих** (Київ), 1961, № 4.

Лу Синь. Качина комедія / Пер. з кит. І. Чирка // **Лу Синь. Твори**. Київ, 1981.

Лу Синь. **Рассказы, статьи, письма** / Новые переводы под редакцией В. Н. Рогова. Шанхай, 1949.

Лу Синь. **Избранное**. Москва, 1952.

Лу Синь. Утиная комедия. Рассказ / Пер. с кит. В. Рогова // **Лу Синь. Собрание сочинений в 4-х тт.** Москва, 1954. Т. 1.

Лу Синь. Утиная комедия. Рассказ / Пер. с кит. В. Рогова // **Лу Синь. Собрание сочинений**. Т. 1. Москва, 1954.

Лу Синь. Из разных воспоминаний. “Литература разных чувств” / Сост., пер. и комментарии Агея Гатова // **Иностранная литература**, 1961, № 10.

Патлань Ю. Китайські відлуння з життя Василя Єрошенка // **Хроника-2000: український культурологічний альманах**. Вип. 83. Кетяг калини і цвіт сливи: Україна – Китай / керівник авт. колективу А. В. Толстоухов. Київ, 2010.

Патлань Ю. В. **О “русском друге Лу Синя” полвека спустя (1958–2008): роль советских китаеведов в изучении жизни и творчества В. Я. Ерошенко**. URL: http://ru-jp.org/patlan_rogov_081221.pdf

Патлань Ю. **Реальность и замысел “Одной странички в моей школьной жизни” Василия Ерошенко**. На сайті “Василь Єрошенко та його доба”, 2005. URL: <http://www.eroshenko-epoko.narod.ru/Materials/Patlan/Realnost.htm>, 20 квітня 2015 р.

Патлань Ю. В. Роль Н. И. Фельдман в истории издания сборника произведений В. Я. Ерошенко “Сердце орла” // **Сборник V конференции молодых японоведов “Новый взгляд”**, 12–13 декабря 2013 г., Москва / Отд. яп. культуры “Japan Foundation” ВГБИЛ, отделение востоковедения НИУ ВШЭ, Российская ассоц. японоведов. Москва, 2014.

Переписка о рукописи В. Я. Ерошенко “Сердце орла”, Т. 1, 1963 г., ДАБО, ф. Р. 108, оп. 4, д. 5.

Петров В. В. **Лу Синь. Очерк жизни и творчества**. Москва, 1960.

Письмо Л. З. Эйдлина в редакцию журнала “Интернациональная литература” об искажениях, допущенных в его примечаниях к статье Го Можо. РГАЛИ, ф. 1397, оп. 3, ед. хр. 57.

Позднеева Л. Д. **Лу Синь: жизнь и творчество, 1881–1936**. Москва, 1959.

Рогов В. Н. Русский друг Лу Синя // **Знамя**, 1958, Кн. 7.

Рогов В. Русский друг Лу Синя // **Жизнь слепых**, 1958, № 12.

Семанов В. И. **Лу Синь и его предшественники**. Москва, 1967.

Человек мира. 120-летию В. Я. Ерошенко посвящается. Старый Оскол, 2010.

Шнейдер М. Е. В поисках “литературы для жизни”. Произведения Леонида Андреева в Китае // **Изучение китайской литературы в СССР**. Москва, 1973.

Ailuoxianke tong hua ji. Trad. Lu Xun, Hujucz, Wang Fuquan. Xianggang: Gang qing chu ban she, 1922, jan.

Ailuoxianke. Tao se di yun. Lu Xun. Xianggang: 1923.

Eroshenko zenshu. 1. Tokyo: Misuzushobo, 1959; V. 2; V. 3.

Eroŝenko V. Cikatro de amo. Tradukis Shi Chengtai kaj Guozhu; kompilis Mine Yositaka. Toyonaka, Japanio: Japana Esperanta Librokooperativo, [1996].

Ge, Baoquan. Lusin kaj V. Eroŝenko // **El Popola Ĉinio**, 1961, № 6.

Krebsova B. Lu Sün, sa vie et son oeuvre, Archiv orientální. Supplementa I (1953), Nakladatelství Československé akademie věd. Praha, 1953.

Rogov V. V. Eroŝenko – amiko de Lusin // **El Popola Ĉinio**, 1958, № 6.

Xinzhong congshu Guoqu youling ji qita Ailuoxianke jiang Minzhishuju faxing 1924; існує японське перевидання: *Genten chūgoku anakizumu shiryō shūsei*. (Collection of original historical materials on Chinese anarchism). 12 vols. Tokyo: Ryokuin. Shen Chengru, Vol. 12. 1994.

爱罗先珂, 朱枕新、李小峰 编, “过去的幽灵 及其他”, 上海: 民智书局, 1924 [Ailuoxianke, Zhu Zhenxin, Li Xiaofeng bian, “Guoqu de youling ji qita”, Shanghai: Minzhi shuju, 1924].